

ČTYŘICET LET VÝSTAVBY PVOS

Významné oslavy 40. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou jsou i mimořádnou příležitostí ohlédnout se za těmito čtyřmi desítkami let i z užších profesionálních hledisek. V našem případě máme na mysli výstavbu a postupné budování moderní a vysoce spolehlivé PVO ČSSR jako pevné a nedílné součásti jednotného systému PVO členských států Varšavské smlouvy. Nejde přitom o nějaké samoúčelné vzpomínání, ale o určité vnitřní spojitosti s dneškem i budoucností. Správné pochopení historie má vždycky co říci současnosti. Toto platí nejen v širším, ale i v užším smyslu a vztahuje se tudíž i na tak specifickou otázku, jakou je historie čtyřicetiletého vývoje PVO našeho státu.

Základy budování soudobé PVO tkví v osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, byly utvářeny v procesu poválečných revolučních přeměn, završených vítězstvím pracujícího lidu v únoru roku 1948 a jsou úzce spjaty s cílevědomým uskutečňováním vojenské politiky KSČ. I když minulost nemůžeme vždy přesně začlenit do desítkové soustavy třídění času, pokládáme rok 1945 a zejména pak rok 1948 za zásadní předěl, kdy vývoji naší PVO byl dán jednoznačný směr a vyhraněný charakter. Z politickoodborných hledisek, chápaných v celé jejich šíři, hloubce i spojitosti navazuje PVO státu na zkušenosti z budování PVO Sovětského svazu a v dalším se stává nedílnou součástí jednotného systému PVO států socialistického společenství. Je to období pronikavých změn u pravděpodobného vzdušného nepřítele i vlastních sil a prostředků PVO, naplněné novodobými tradicemi vojska PVO a charakterizované společným a neměnným cílem obrany socialismu. V našich československých podmínkách mu předcházel určitý, můžeme říci „předhistorický úvod“. Připomeňme z té doby dvě stabilní protiletadlové baterie 8 a 9 cm PLK (v Praze a Bratislavě), čtyři mobilní protiletadlové pluky (v Praze, Olomouci, Bratislavě a Hradci Králové) a po třech kanónových a jednom světlometném oddílu. Kanónová baterie měla čtyři kusy 8,35 cm PLK, dálkoměr a letoměr. Tyto protiletadlové prostředky tvořily organickou součást dělostřelectva, přičemž velitelské kádry byly připravovány ve

speciálních kursech. Dále nebudu rozepisovat tuto historii, neboť byla dostatečně popsána v jubilejním Sborníku PVO, který v roce 1970 vydala Správa vojska PVO MNO.

Výrazně pokrokové tradice naší PVO spatřujeme v působnosti Gottwalovy protiletadlové baterie na straně interbrigadistů za občanské války ve Španělsku, ale zejména pak v činnosti protiletadlovců 1. čs. armádního sboru bojujícího za naše osvobození po boku Sovětské armády.

Organizace protiletadlové obrany byla úzce spojena s počátky výstavby nové československé armády. Vedle dvou protiletadlových oddílů 1. čs. as, vyzbrojených 37 mm PLK vz. 39 a 12,7 mm KPL byly vytvořeny další útvary PLD. Vzhledem k nutnosti využití rozdílného kořistního materiálu (37 mm PLK vz. 43 i 20 mm KPL, 88 mm a 105 mm PLK) měly tyto útvary (převážně oddíly) značně nestejnorodou organizační strukturu. Rovněž bojové použití útvarů nebylo zcela ujasněno, v důsledku čehož dochází i k neustálým organizačním a dislokačním změnám. V závislosti na rozdělení letectva na taktické a strategické se v principiálním pojetí začala prosazovat sovětská organizační koncepce obrany proti letadlům, a to dělením na armádní a teritoriální (AOPL a TOPL).

Teprve v roce 1948, kdy byl porážkou buržoazie dán jasný směr socialistického vývoje naší vlasti, dochází po vzoru Sovětské armády k organizačnímu rozdělení na protiletadlovou obranu vojsk a státního území (PLOV a PLOSÚ). Do vývoje vstupuje najednou několik závažných činitelů. V prvé řadě je to nebezpečí možné války, vedené ze strany světového imperialismu v čele s USA. Proto také u nás dochází ke zvýšení tempa kvalitativního i kvantitativního rozvoje prostředků PVO. V roce 1950 jsou vytvořeny obvody PLOSÚ, dochází k přezbrojení na osvědčený středorážní 85 mm PLK vz. 44 s počítacem PUAZO a je řešen znatelný nedostatek velitelských a odborných kádřů. Vedle zvýšených počtů důstojníků v učilišti PVO, zejména z řad dělnické mládeže, byly zavedeny krátkodobé zdokonalovací a přeškolovací kurzy pro důstojníky aktivované ze zálohy nebo přeřazené od jiných druhů vojsk. Konstrukční vývoj je orientován na radiolokátory a malorážní PLD. V letech 1953—1954 jsou zaváděny do výzbroje 30 mm PLdvK a 57 mm PLK vz. 53, přehledový radiolokátor typu „A“ a střelecký RL typu „E“. Současně jsou prosazovány objektivně nutné unifikační tendence ve výzbroji vojsk PVO. Je zaváděna generace přehledových RL typu „P“ a střeleckých RL typu „SON“ a do výzbroje přichází sovětský malorážní 57 mm PLK. Pokračují práce na zavedení kanónů velkých ráží (100 a 130 mm PLK). Možnosti jejich praktického použití však postupně končí s nástupem kvalitativně nové protiletadlové raketové techniky. Před tím ovšem dochází v letech 1951—1954 k přezbrojení stíhacího letectva na reaktivní letouny MIG-15, 17 a 19. Do zavedení protiletadlových raket jsou stíhací letouny hlavním prostředkem PVO. V roce 1955 přicházejí na řídící funkce u útvarů i svazků první absolventi vojenských vysokých škol (VA a VTA), což má značný vliv na zvýšení operačně taktické připravenosti štábů a vojsk.

Další vývoj nepřátelských prostředků vzdušného napadení, jejichž rychlost se začala přibližovat k hranici 1000 km.h⁻¹, vynutil zavedení operativnějšího systému velení, zejména z hlediska navádění stíhacího letectva a organizace jeho součinnosti s pozemními prostředky PVO. Proto jsou v roce 1957 zrušeny

obvody PVOS a prostředky u jednotlivých bráněných míst včetně stíhacích leteckých a radiotechnických útvarů jsou přímo podřízeny Velitelství letectva a PVOS.

K velkému kvalitativnímu posunu v protivzdušné obraně našeho státu dochází ke konci padesátých a na začátku šedesátých let. V rozmezí tří let (1959–1961) je vojsko PVOS vyzbrojeno protiletadlovými raketami středního dosahu. Velitelské a inženýrské kádry jsou připravovány ve speciálních přeškolovacích kurzech v SSSR a konečně se na ní podílejí VA AZ i UPVO. Souběžně s tím dochází (v roce 1960) k velmi závažné změně v organizaci PVO vojsk, která již není podřízena dělostřelectvu a je vytvořeno vojsko PVO. Tím přestává být PVO součástí zabezpečení vojsk a stává se samostatným druhem bojové činnosti.

V roce 1960 je zřízena Správa letectva a PVOS při MNO, vytvořena armáda protivzdušné obrany státu (APVOS) a v roce 1961 i sbory PVOS. V následujícím roce (1962) je zahájeno přezbrojení stíhacího letectva (SL) na výkonnější letouny MiG-21. V roce 1963 vlády socialistických zemí a Politický poradní výbor přijaly závažný dokument o vytvoření jednotného systému PVO států Varšavské smlouvy. I když vojska PVO členských států už před tím pracovala v nejtěsnější spojenecké součinnosti, nabývá tímto aktem PVO států socialistického společenství internacionálního charakteru na smluvním základě. V letech 1968 až 1969 je přehodnocována dosavadní organizační struktura armády protivzdušné obrany státu a ze sborů jsou vytvořeny (v roce 1969) divize PVOS. Ve stejném roce je také znovu schválen nový dokument o jednotném systému PVO států Varšavské smlouvy, v němž byly zakotveny předcházející organizační a dislokační změny. O tři roky později (1972) jsou pozemní prostředky PVOS doplněny protiletadlovými raketami malého dosahu. V roce 1973 je založena Vysoká vojenská technická škola (VVTŠ) v Liptovském Mikuláši, která připravuje velitelsko-inženýrské kádry protiletadlového raketového a radiotechnického vojska včetně stupně oddílů a praporů. Ve VA AZ v Brně je v roce 1974 vytvořena samostatná katedra taktiky a operačního umění PVOS a je zde dokončována původní příprava věkově starších důstojníků formou kombinovaného studia, která prakticky končí až v roce 1979.

V roce 1975 je zrušena armáda PVOS, zůstává Správa letectva a je vytvořeno Velitelství PVOS.

Současně s vývojem aktivních prostředků PVO probíhá neustálá modernizace a doplňování jednotek a útvarů RTV a REB. V souvislosti s tím jsou v prvé polovině šedesátých let zaváděny automatizované systémy velení typu V-lp a ASURK (u PLRV).

Kvalita PVO státu je od roku 1976 pozitivně ovlivněna také přezbrojením vojska PVO pozemního vojska, kdy moderní protiletadlové komplety různého určení jsou vyčleňovány do pohotovostního systému PVOS.

Vedle kvantitativního narůstání sil a prostředků PVO dochází také k důležitým kvalitativním změnám. Na počátku osmdesátých let je vojsko PVOS vybavováno komplexními, vzájemně propojitelnými a vysoce výkonnými automatizovanými systémy velení (ASV). Jejich zavedení znamená podstatné zvýšení spolehlivosti velení vojskům a efektivnosti využití aktivních prostředků PVO.

Stíhací letectvo je vyzbrojováno moderním letounem MiG-23; PLRV a RTV počítá s raketovými a radiotechnickými komplety nové generace.

V souvislosti se zvýšením počtu odborností u vojska PVO dále rozšiřujeme a zkvalitňujeme přípravu kádrů ve VVTŠ. Ve VA AZ od roku 1983 přecházíme na postgraduální systém přípravy středních velitelsko-štábních kádrů.

Vývoj taktiky a operačního umění vojska PVOS

Je zřejmé, že popsané strukturální změny neprobíhaly samovolně, ale byly podmíněny vývojem nepřátelských prostředků vzdušného napadení a jsou úzce spjaty s taktikou a operačním uměním vojska PVO. Jestliže chceme v tomto ohledu stručně vystihnout jednotlivé vývojové období PVO u nás, je zapotřebí začít rokem 1946, kdy byl pořízen první překlad Polního řádu Rudé armády z roku 1943. Podle něho obrana proti letadlům zahrnovala vzdušné pozorování, organizaci hlášené služby, palbu PLD, VKPL a ručních zbraní, bojovou činnost stíhacího letectva, maskování, rozptýlení a ukrytí vojsk i obyvatelstva.

Významným mezníkem ve vývoji PVO je rok 1948. U nás z vnitropolitických hledisek a v Sovětském svazu vytvořením PVO celého státního území a vyčleněním vojsk PVOS jako druhu ozbrojených sil. K tomu považují za nutné podotknout, že k vybudování PVOS jako samostatného druhu ozbrojených sil dochází už v průběhu Velké vlastenecké války, kdy PVO přerůstá z taktiky do operačního rámce. Navíc se vznikem jaderných zbraní a intenzivním rozvojem nosičů těchto zbraní začíná nabývat PVO i na strategickém významu.

V těchto intencích vzniká a začíná se rozvíjet i PVO našeho státu, která je od samého počátku v systému stálé bojové pohotovosti a v úzké součinnosti se silami a prostředky PVO vojsk. Je budována na principu maximálního soustředění úsilí, vysoké aktivity, manévrovosti, nepřetržitosti a neustálého obnovování sil a prostředků, na principu překvapení, utajení i všestranného zabezpečení bojové činnosti vojsk. Protivzdušná obrana státu byla u nás organizována od Ústředního velitelského stanoviště přes VS svazků (obvodů) systémem bráněných prostorů, míst a objektů, kde podle jejich důležitosti zaujímaly bojovou sestavu protiletadlové oddíly, pluky a divize, které plnily bojové úkoly v součinnosti se stíhacím letectvem a hlášenou službou. Dosažení bojové pohotovosti, vzhledem k výjezdům baterií do plánovaných palebných postavení, bylo ovšem zdlouhavé (bojovou pohotovost odpovídajícího stupně měla pouze jedna baterie). Rovněž tak i počet sil a prostředků byl nedostačující. Proto v roce 1954 dochází v převážné míře k rozšíření samostatných oddílů na pluky a v roce 1956 k vyvedení všech baterií do stálých palebných postavení s konkrétním stanovením hotovostního systému, který odpovídal koncepci vzdušného napadení našeho státu. Současně s tím jsou na úkor některých méně důležitých objektů převedeny síly a prostředky k posílení důležitých bráněných míst. Toto opatření souviselo i se zvýšenými bojovými možnostmi stíhacího letectva. Postupující rozvoj radiolokace mění význam dřívějšího pojetí vzdušného pozorování a hlášené služby, vzniká radiotechnické vojsko s pružnějším systémem průzkumu, uvědomování a zabezpečení aktivních prostředků PVO. Druhou polovinu padesátých a počátek šedesátých let můžeme nazvat obdobím přebudování PVOS v kvalitativně nový systém. Je předznamenáno pokračujícím zdokonalováním prostředků vzdušného napadení (včetně bezpilotních), vznikem nového druhu vojska PVOS — protiletadlového raketového vojska, a značně rozšířenými bojovými možnostmi stíhacího letectva PVOS (raketová výzbroj a nadzvukové rychlosti) i RTV. Protivzdušná obrana státu je organizována na principu objektové nebo objektově pásmové obrany, působí ovšem v daleko větším prostoru státního území a zabezpečuje nepřetržitou činnost proti vzdušnému nepříteli po celou dobu jeho letu. V teorii organizace PVO vzniká jako hlavní forma bojové činnosti vojsk PVOS zvláštní druh operace, nazývané zpočátku vzdušně obránnou a později protivzdušnou. Pro své zvláštnosti a některé nedokonalé

teoretické rozpracování ustupuje tento pojem částečně do pozadí a v plně obsahové podobě se objevuje až v sedmdesátých letech. Před tím ovšem, v souvislosti s vytvořením jednotného systému PVO států Varšavské smlouvy, dochází k dalšímu upřesnění úlohy a místa PVO našeho státu v rámci tohoto systému. Nabývají na významu otázky organizace spojenecké součinnosti se silami a prostředky PVO SSSR, NDR, PLR a MLR. Na taktickém stupni věnujeme maximální pozornost součinnosti mezi PLRV a SL, otázkám bojové pohotovosti a všestrannému zabezpečení bojové činnosti vojsk.

Počátek další etapy rozvoje PVOS, časově spadající přibližně do poloviny šedesátých let, se vztahuje k rozšíření raketových jaderných zbraní a k využití kosmického prostoru pro vojenské účely. V souvislosti s tím vyvstává nutnost budovat PVO nejen jako protiletadlovou, ale i jako protiraketovou a protikosmickou. Jsou zkoumány otázky možného charakteru činnosti vzdušných kosmických sil nepřítele ve válce a z nich je vyvozován optimální poměr různých prostředků PVO, určují se směry jejich dalšího zdokonalování a jsou přijímána potřebná opatření k zaměření operační, taktické přípravy velitelů, štábů a vojsk. Na vědeckém základě je zdůvodňován systém bojové pohotovosti, která vzhledem k možnosti nenadálého napadení států socialistického společenství se stává strategickou kategorií. V plné míře je při tom využito zkušeností z lokálních válek a jejich teoretické aplikace na podmínky západního válčiště.

V našich podmínkách tyto vývojové tendence nacházejí odraz na počátku sedmdesátých let. Znamenají postupné zkvalitnění a rozšíření zbraňové skladby prostředků PVO a hledání způsobů jejich maximálního bojového využití. Vytváříme bojové sestavy smíšeného typu, nabývají na významu otázky radioelektronického boje, operačního maskování (včetně opatření proti kosmickému průzkumu), elektromagnetické koexistence a další. Jsou rozpracovávány vědecky zdůvodněné normy a nejvýhodnější členění zásob raket, paliva a dalších druhů materiálně technických prostředků. Prakticky realizujeme příslušná opatření ke zvýšení odolnosti bojových sestav vojsk PVO. S nebyvalou naléhavostí dále a důsledněji řešíme problémy operační a taktické součinnosti.

Prohlubujeme i systémový přístup k plánování rozvoje PVO s takovým záměrem, aby nedocházelo k nežádoucím náhlým zlomům ve výzbrojování vojsk a aby čerpání státních prostředků bylo co nejefektivnější ve vztahu ke stanoveným úkolům protivzdušné obrany.

K dalšímu rozšíření požadavků na systém PVO dochází na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy vyvstává konkrétní potřeba boje s tzv. speciálními vzdušnými cíli typu E-3C systému NAEW, průzkumným letounem SR-1, řízenými střelami s plochou dráhou letu apod.

Možnosti boje s těmito prostředky jsou předmětem řady teoretických prací i jejich praktického ověřování na cvičeních a částečně i na ostrých bojových střelbách prostředků PVO. Dalšího zvýšení bojových možností dosahujeme komplexním zavedením ASV, jejichž plné využití je v trvalé pozornosti příslušných odborníků. Současně plně rozvíjíme a řešíme problém účasti vojsk PVO i dalších druhů vojsk v protivzdušné operaci na válčišti, která má základ v koordinovaném ničení vzdušného nepřítele na zemi i ve vzduchu s cílem zmaření jeho vzdušné operace a vytvoření podmínek k vedení vlastní vzdušné operace. Tato možnost je dána rostoucí aktivností PVO, která v součinnosti s ostatními druhy vojsk (zejména letectvem) je schopna přispět k získání iniciativy ve vzduchu a vnutit tak nepříteli vlastní vůli. Z hlediska racionálnějšího využití veškerých

sil a prostředků PVO je zároveň i podnětem k ujednovení systému velení letectvu a PVO.

V současné době, která je poznamenána válečnickým kursem USA a bloku NATO, je průvodním jevem jejich politiky další zvyšování investic na prostředky vzdušného kosmického napadení. Významná úloha je přisuzována vysoce přesným průzkumným a palebným systémům, kde mimo nich je ve vztahu k PVO zvlášť důležitý systém PLSS s letouny TR-1, dále pokusy s tzv. radiolokačně neviditelným letounem Stealth apod. Řešením boje s těmito systémy je PVO na začátku dalšího důležitého období. Pro nejbližší perspektivu přichází např. v úvahu zvýšení podílu zbraňových kompletů dalekého dosahu, využití prostředků pasivní radiolokace, zvýšení mobility celého systému PVO, další zdokonalení soustavy pasivních opatření atd. Spolu s předpokládaným vstupem některých bojových prostředků do kosmického prostoru má řešení těchto otázek vysoké nároky na přípravu velitelsko-inženýrských kádřů, na jejich nové operačně taktické myšlení i na postupnou realizaci organizačně technických změn, které v oblasti PVO budou následovat.

Stručný popis dosavadního vývoje PVO ČSSR není zdaleka úplný. Je spíše příležitostí připomenout než historiograficky dokumentovat. Přesto z něho přímo či nepřímo vyplývají mnohá poučení. V prvé řadě si z tohoto výčtu skutečností znovu uvědomujeme stupňující se agresivitu imperialismu, který vkládá naděje do vojenských vzdušných sil k případné realizaci svých militaristických plánů. Tyto tendence jsou pro nás trvalou výstrahou a nedovolují ani na okamžik slevit z vysoké bdělosti při ostraze vzdušného prostoru. Na druhé straně vývoj PVOS u nás je rovněž dokladem realizace základních principů výstavby PVO našeho státu na stále vyšší kvalitativní úrovni. Neomylným motivačním zdrojem této tvůrčí, nástavbové práce je pravdivost a životnost marxisticko-leninské ideologie, prozíravost a moudrost politiky KSČ, která vždy věnovala otázkám obrany proti vzdušnému nepříteli mimořádnou pozornost.

Vzdáváme-li dnes hold všem těm, kteří se zbraní v ruce vybojovali naší svobodu, je třeba se s veškerou úctou sklonit i před poctivou prací těch, jež odevzdali své schopnosti a dovednosti postupnému zdokonalování PVO našeho státu. Nanejvýš cenným výsledkem této soustavné práce je skutečnost, že vojsko PVO ČSSR v internacionálním svazku s vojsky PVO spojeneckých států a armád svým dílem přispělo k tomu, že vzpomínaných 40 let jsme mohli prožít v míru. Nechť je tato příležitost i určitým závazkem pro ty, kteří v budování PVO mají pokračovat.